

OD MISESE K SCHUTZOVÍ. OTÁZKA APRIORISMU V EKONOMII

Petr Špecián, VŠE v Praze

Úvod

Ekonomie jako jedna ze společenských věd se nachází, máme-li použít terminologie Thomase Kuhna (1996), stále v předparadigmatickém období, které se vyznačuje ve srovnání s přírodními vědami poměrně nízkou mírou toho, na čem se různé směry a učení všeobecně shodnou. Spory, ve kterých ekonomie středního proudu soupeří s četnými heterodoxními školami, se netýkají jen „věcných“ otázek, ale i platné metody zkoumání. Úspěchy na poli přírodních věd inspirovaly mnoho společenských vědců při snaze pokud možno napodobit úspěšnou přírodovědeckou metodologii, což se promítlo v důrazu na primát ověřování empirických hypotéz pomocí sofistikovaných ekonometrických technik a konstruování modelů, jejichž kvalita je ověřována úspěšností predikce. Tento postoj je klasickým způsobem vyjádřen ve Friedmanově (1953) slavném eseji *Metodologie pozitivní ekonomie* – není zkoumána realističnost předpokladů modelu, cílem je optimalizace schopnosti předpovídat budoucí vývoj.

Filosofickým východiskem tohoto stanoviska je zejména logický pozitivismus hlásaný Vídeňským kruhem od 20. let 20. století, který popírá spolehlivost introspekce, jež byla vždy opěrným bodem „rozumějících“ společenských věd, i poznatelnost posledních příčin a principů (zákonů) světa, což činí poznání vždy jen hypotetickým a nehotovým. Konstruovat a stále zdokonalovat modely využívající komplexní matematický aparát a empiricky ověřovat získané predikce je úkolem vědy oproštěné od naivity a metafyzických předsudků. Podle pozitivismu všechny smysluplné výroky pocházejí buď ze zkušenosti, nebo jsou analytické (užitečné tautologie) jako matematika a logika.¹ Tento přístup s sebou nese i metodologický monismus: metody přírodních a společenských věd se v zásadě neliší, existuje pouze jedna věda (*unified science*).

Pozitivistický postoj v žádném případě není nesporný – na filosofickém poli utržil vážné šrámy již například od Quinea (1951), který ukázal, že neexistuje žádný jednoduchý způsob ověřování a oddělování smysluplného od nesmyslného, jaký si logičtí pozitivisté představovali. V přírodních vědách i v ekonomii začalo hledání cesty k překonání původní dogmatické formy pozitivismu. V této práci bude naším východiskem kritika pozitivismu zaznívající ze strany rakouské školy. Ta argumen-

1 Analytický apriorní soud je pouze rozvinutím pojmu, který sice užitečným způsobem vyjasňuje, ale nic nového k němu nepřidává. Matematika je v tomto smyslu pouze bohatým rozvinutím základní identity $A=A$.

tuje ve prospěch apriorního charakteru ekonomie, který má zaručit nezpochybnitelnou platnost ekonomických zákonitostí. Patrně nejlépe rozpracoval a při zkoumání ekonomické reality jej aplikoval Ludwig von Mises. Podle Misesova názoru netvoří pozitivistický empirismus ve společenskovědní oblasti dostatečně spolehlivý fundament vědeckého poznání a výsledky jeho striktního uplatňování jsou nejen věcně chybné, ale i destruktivní.² Charakter ekonomického poznání je podle Misesa apriorní a nezpochybnitelný. Při analýze otázky apriorismu ukážeme některé problematické body jeho ortodoxní varianty a pokusíme se dospět k nárysu možnosti překonání jeho základních rozporů s pomocí fenomenologií inspirovaného empirismu Alfreda Schutze.

Schutz se ve standardních přehledech objevuje především jako zakladatel fenomenologické a interpretativistické sociologie. Přesto má tento autor silný vztah k ekonomickému myšlení a pokusíme se ukázat, že s využitím jeho myšlenek lze elegantně překlenout řadu problémů spojených s rakouským apriorismem a rovněž konstruktivně přispět k řešení některých aktuálních otázek ekonomické teorie. Chceme tím navázat na řadu textů, které se zabývají možností využití Schutzova díla v ekonomii zejména ve spojitosti s teorií racionální volby (Koppl a Whitman, 2004), problémem koordinace (Foss, 1996), interpretativním obratem části rakouské školy (Storr, 2010a, 2010b; Kurrild-Klitgaard, 2001; Lavoie, 2011; Augier, 1999) a problémem vědění (Knudsen, 2004), ale zpravidla nedoceňují metodologickou stránku problému. Pokusíme se ukázat afinitu schutzovského ne-pozitivistického empirismu a moderní „falibilistické“ interpretace apriorismu provedené Barrym Smithem (1996) při zachování specifického rázu rakouské ekonomie, která nezapomíná na individuálního aktéra a roli jeho subjektivity.

1. Misesův apriorismus a jeho úskalí

Misesova metodologie se zakládá na obhajobě metodologického dualismu, který přisuzuje odlišnou metodu vědám přírodním a vědám společenským (respektive vědám o lidském jednání, použijeme-li Misesovu terminologii).³ Postup přírodní vědy se soustředí na vyvozování obecných hypotéz z omezeného počtu pozorování a jejich ověřování s ohledem na kvalitu získaných predikcí. Moderní přírodovědecké předpovědi mají zpravidla kvantitativní charakter a zakládají se na aplikaci rozvinutého matematického aparátu. Jejich základním nástrojem je experiment, jehož užití je umožněno tím, že zkoumají zpravidla relativně uzavřené systémy.⁴ Mises se snaží ukázat, že ani jejich

2 „Pokud [empiristický princip logického pozitivismu] odmítá epistemologické principy věd o lidském jednání, není pouze zcela nesprávný. Rovněž vědomě a záměrně podemílá intelektuální základy západní civilizace.“ (Mises, 1962, s. 133)

3 Tento názor u něho není možno směřovat s ontologickým dualismem, který znamená přesvědčení o dvou rozdílných substancích – tělesné a duchovní. Mises trvá pouze na tom, že ve vědě je třeba postupovat *jako by* oba regiony byly oddělené, lhotejno zda si to vynucuje metafyzická podstata světa, nebo (a to mnohem spíše) jen nedostatečná poznávací kapacita lidského mozku.

4 Uzavřený systém je systém, kde lze v průběhu experimentu kontrolovat všechny relevantní vstupy a výstupy. Protipólem je systém komplexní, který je vzhledem ke své složitosti experimentátorem nekontrolovatelný. Takové systémy nalézáme v oblasti společenských věd, ale také např. v meteorologii.

postup není možný bez určitých všeobecných východisek, které jsou vůči všemu přírodovědeckému zkoumání apriorní. Bez apriorního předpokladu pravidelnosti a opakování přírodních dějů by totiž metoda, která umožňuje předpovídat budoucnost pomocí extrapolace řady minulých událostí, ztratila smysl. Pro přírodní vědy je tedy charakteristický „aprioristický determinismus“ (Mises, 1969, s. 91). Základní a určující v této oblasti zkoumání je kategorie kauzality, jíž jsou všechny jevy podřazovány.

Postup přírodní vědy je rovněž neoddelitelný od užití apriorních konceptů matematiky a logiky. Mises však identifikuje *tři* oblasti pracující s apriorním rozбором pojmů – vedle logiky a matematiky jde o praxeologii, logiku lidského jednání, jejímž nejrozvinutějším oborem je ekonomie. Všechny tři apriorní vědy jsou podle Misesa analytické, jejich poznatky mají tautologický charakter – to znamená, že nemohou být vyvráceny a rozpor s nimi je nemyslitelný (Mises, 1962, s. 18).⁵ V oblasti logiky lze jako příklad uvést zákon vyloučeného třetího (subjekt nemůže mít a zároveň nemít nějakou vlastnost), v oblasti praxeologie se jedná zejména o fundamentální axiom „člověk (účelově) jedná“, neboť, jak se snaží dokázat Hoppe (2007), i každý pokus o vyvrácení tohoto axiomu by byl nutně účelovým jednáním.⁶ Zatímco platnost prvních dvou apriorních věd lze v rámci misesovského systému označit jako obecnou, platnost praxeologie je pouze partikulární v oblasti lidských záležitostí.

Vědy o lidském jednání, kam vedle praxeologie náleží empirické historické vědy včetně empirické ekonomie, se podle Misesa od přírodních věd odlišují v první řadě tím, že vedle kategorie kauzality je pro ně určující rovněž kategorie finality, resp. teleologie – účelovosti. Snažit se vymýtit z výkladu lidského jednání poukazy na jeho účelovou strukturu prostředek-cíl a vysvětlovat člověka ryze kauzálně, jak o to podle Misesa usilují pozitivisté, je přinejmenším v současné době marný podnik. Přejímání metod přírodních věd zkoumajících ne-lidskou realitu do oblasti lidského jednání považuje Mises za krok špatným směrem, protože v lidských reakcích na stimuly nelze vypořádat žádné pravidelnosti, se kterými by se dalo po přírodovědném způsobu pracovat při vytváření predikcí (Mises, 1962, s. 61; 2006, s. 50),⁷ a především za rezignaci na základní výhody, kterými zde člověk z hlediska poznání disponuje. Jednající člověk, *homo agens*, má podle Misesa privilegovaný vhled do vlastního jednání a jeho kategoriální struktury – odtud také nevyhnutelnost metodologického individualismu, který nemůže jedince přeskočit, a subjektivní koncepce racionality, již nelze posuzovat z hlediska vnějšího pozorovatele.⁸

5 Mises později svá tvrzení o analytickém původu praxeologie částečně modifikuje, protože je skutečně obtížné si představit, jak lze z pojmu jednání *analyticky* získat „pojmy hodnoty, bohatství, směny, ceny a nákladu“ (Mises, 2003, s. 25) a řadu dalších konceptů, ovšem spíše v tom směru, že se snaží celý problém banalizovat jako „pouhou slovní hru (*of verbal interest only*)“ (Mises, 1962, s. 44)

6 Ke kritice Hoppeho důkazu viz Pavlík (2010, s. 54–55), který shrnuje i dřívější Smithovu (1990) kritiku.

7 Viz rovněž Hayek (1995).

8 Je nutné předeslat, že Misesův přístup k racionalitě nepovažujeme za konstruktivní a že se pokusíme ukázat přínos této práce pro ekonomickou teorii na jejím standardním pojetí, jak vystupuje v teorii racionální volby.

Praxeologie je podle Misesa ryze deduktivní věda: „Všechny její teorémy jsou produkty deduktivního myšlení, které se odvíjejí od kategorie jednání.“ (Mises, 1962, s. 44) Je vědou o formální struktuře jednání, jejím úkolem je analýza konceptů odhalující „univerzálie a kategorie“ (Mises, 2006, s. 47). Výstupem praxeologického bádání má být konečná množina nezpochybnitelných pravd týkajících se lidského jednání, které vytvářejí formu, již lze naplnit libovolným historickým obsahem. Praxeologie tak činí možnými kvalitativní odhady budoucího dění (ale nikoli kvantitativní předpovědi)⁹ a poskytuje pojmy (koncepty) umožňující zkoumání „historických“ věd. Historické vědy pracují s empirickými daty a od praxeologie se radikálně liší nejen svým způsobem zkoumání, ale i mírou jistoty získaných poznatků. Základním nástrojem, který používají při analýze a výkladu komplexních a jedinečných jevů lidských dějin, je *rozumění*. Rozumění lidským záležitostem staví na apriorních praxeologických kategoriích a pojmech, které je však třeba uplatnit na konkrétní historickou realitu, jež je logické přesnosti a čistotě vzdálená. Představuje tedy určitou intuitivní zdatnost historika, který musí na základě svého vhledu provést přiřazení správně.¹⁰ Tato zdatnost se tříbí se zkušeností jednak introspektivní (rozumím druhým na základě toho, jak rozumím sobě), jednak „vnější“, kdy je naše rozumění druhým v každodenních situacích neustále verifikováno či falzifikováno na základě (ne)úspěchu při předvídání jejich reakce. Čisté praxeologické koncepty se v ruce historika mísí s ideálními typy coby „pojmy porozumění“ (Mises, 2006, s. 54), které umožňují vůbec nějak konceptuálně pojmut jedinečnost historických událostí. „Ideální typy jsou prostředky, které umožňují zjednodušit nakládání (*treatment*) s matoucí mnohostí a rozmanitostí lidských záležitostí.“ (Mises, 1969, s. 320)

Základním problémem, který musí Mises řešit, je typ vztahu apriorních konceptů praxeologie ke skutečnosti. Pokud praxeologie pouze logicky dedukuje kategorie a pojmy, jakým právem jsou tyto pojmy a kategorie aplikovány na reálný svět? Pokud nevycházejí ze zkušenosti, jak mohou o zkušenosti vypovídat? Jak se logický rozbor *pojmu* jednání nebo směny vztahuje k *aktu* jednání či směny v konkrétním historickém kontextu? Tyto otázky představují pro Misesa zřejmou obtíž a odpovědi, které na ně dává, jsou nejasné a s vývojem jeho díla proměnlivé.

U problému vztahu reality a apriorních konceptů lze, jak ukazuje Barry Smith (2005), odpovědět v zásadě dvojím způsobem: buď se jedná pouze o zákony myšlení, kdy mysl „otiskuje“ do světa, který je sám o sobě nepoznatelný či chaotický, svoji apriorní strukturu a formátuje řadu vjemů do smysluplných struktur, jak se domníval

9 Roli predikcí je třeba ovšem zdůraznit. Mises může mít výhrady ohledně „pozitivistického“ empirismu a jeho přístupu k předpokladům, ale ani jeho vlastní přístup se „soudné stolici zkušenosti“ nemůže zcela vyhnout. I v případě, že některé základní kategorie empiricky testovat nelze (např. kategorii finality), jejich užití musí mít v konečném důsledku nějaké postižitelné dopady. Přinejmenším tehdy, má-li praxeologie hrát ve společenských vědách úlohu eukleidovské geometrie, jak Mises požaduje, a ne být pouze množinou prázdných tautologií.

10 Tato „správnost“ je vždy pouze relativní, protože historik se nedokáže (a ani nemůže, protože by pozbyl empirická východiska rozumění) nikdy zcela oprostit od svých předsudků daných jeho vlastní historickou situovaností. V této souvislosti srov. Gadamer (1994).

Kant. V tom případě je pro naši mysl svět poznatelný proto, že poznává pouze to, co do něho sama vložila. Takový vztah apriorních struktur mysli ke světu lze označit jako „impozicionistický“. Alternativou je vztah „reflekcionistický“, kdy apriorní struktury mysli nějakým způsobem odpovídají strukturám obsaženým v reálném světě. Mysl tak svět netvoří, ale pouze odráží, a objevené struktury jsou strukturami „reálnými“. Filosoficky se reflekcionistické stanovisko odvolává k Aristotelovi (např. Rothbard, 1957) a jeho „naivnímu realismu“, který se však pojí s problematickou substantivistickou metafyzikou. Mises zastává střídavě jednu i druhou variantu. V *Lidském jednání* hovoří o tom, že praxeologie zkoumá strukturu lidské mysli, přičemž „praxeologická znalost je v nás, nepřichází zvnějšku“ (Mises, 2006, s. 58) a „život ani realita nejsou logické ani nelogické“ (Mises, 2006, s. 60), což je impozicionistické řešení, které má však nepříjemné idealistické konotace a ani filosoficky není neproblematické (viz Smith, 2005). Později, ve své poslední metodologické práci *The Ultimate Foundation of Economic Science*, nabízí Mises obecně přijatelnější evoluční interpretaci svého apriorismu, která je spíše reflekcionistická:

„Stejným způsobem, jakým evoluční proces eliminoval všechny skupiny, jejichž členové (individuals) nebyli vzhledem ke specifickým vlastnostem svých těl způsobilí přežít ve zvláštních podmínkách svého prostředí, eliminoval také všechny ty skupiny, jejichž mysli se vyvinuly takovým způsobem, který učinil jejich užití pro řízení chování (guidance of conduct) zhoubným.“ (Mises, 1962, s. 15–16)

Při použití evolučního vysvětlení ztrácí dichotomie mezi impozicionistickým a reflekcionistickým řešením otázky apriorismu svoji ostrost. Takto „naturalizované“ apriori představuje adaptivní predispozice (např. v podobě kategorií kauzality a finality) a musí do značné míry odrážet realitu, jinak by neumožňovalo přežití. Na druhou stranu není adaptace zcela dokonalá a například tam, kde není evoluční tlak příliš silný, nebo dochází k relativně rychlým změnám v prostředí, mohou vznikat chyby jako je sklon k uplatňování kategorií mimo obor jejich platnosti,¹¹ což způsobuje řadu kognitivních klamů, předsudků (*bias*) a sklonů k systematickému chybování, které pro nás budou níže důležité v souvislosti s behaviorální ekonomikou.

Pokud se ovšem tímto způsobem rozejdeme jak s Kantem, tak s Aristotelem a spokojíme se s Darwinem, dochází i k otřesení epistemologického statusu apriori, jehož platnost již není apodiktická, ale pouze pragmatická („funkční“) a v zásadě vždy přístupná revizi. Pak je ovšem třeba dále upřesnit, v jakém smyslu a zda vůbec lze ještě oprávněně hovořit o apriori. Pokud se tento pojem rozhodneme zachovat, nejedná se již o „tvrdé“ analytické apriori, neměnné a nutné, ale o „měkké“ syntetické apriori, které je platné pouze po způsobu platnosti předpokladů vědeckého modelu a tedy vždy jen hypotetické. Na první pohled je zřejmé, že kategorie kauzality není předpokladem stejné úrovně jako třeba předpoklad dokonalé konkurence, který má umožnit konstrukci konkrétního modelu. Chceme však obhajovat tvrzení, že rozdíl mezi těmito

11 Připomeňme si jako příklad naivní antropomorfismus, který má sklon připisovat přírodním jevům stejnou mentální stránku, jakou připisujeme lidským bytostem. Tento postoj, jakkoli se nám dnes může zdát úsměvně naivní, byl s velkými obtížemi vykořeněn až moderní přírodovědou. Srov. Hayek (1995).

dvěma předpoklady je pouze rozdílem stupně a nikoli „podstaty“. V jakémkoli vědeckém systému se vyskytují předpoklady fundamentální a obecné, které stojí přímo v jeho jádru, a okrajové, pomocné *ad hoc* předpoklady, které mají umožnit řešení konkrétních problémů a aplikaci obecných teorií. Důležitost postavení předpokladu v rámci systému je přímo úměrná volnosti, s níž lze s předpokladem nakládat – zatímco okrajové předpoklady lze v podstatě po libosti přijímat a opouštět v závislosti na kvalitě predikcí, jichž jsme s jejich pomocí schopni dosáhnout, fundamentálních předpokladů, na kterých je závislý celý vědecký diskurs, se v podstatě nelze dotknout.¹² „Měkké“ apriori tak tvoří množinu jádrových výroků (resp. předpokladů) každé vědy, která však není definitivně uzavřená, a nelze ani prokázat, že se jedná o jedinou možnou množinu (srov. Caldwell, 1984). Misesova praxeologie pak může být interpretována jako snaha o systematické zachycení těchto základních předpokladů, které podkládají jednu z oblastí našeho poznání, konkrétně oblast lidského jednání.

Opuštění absolutní platnosti „tvrdého“ apriori nevede automaticky k tvrzení, že všechny předpoklady jsou ryze arbitrární, které Mises (a po něm i B. Smith) přisuzuje pozitivistům, ani nedává přímé opodstatnění jeho obavám spojeným s doktrínou polylogismu, jehož aktuální variantou je radikální postmodernistický relativismus (viz Lyotard, 1993). Znamená pouze opuštění dogmatismu a uznání dynamického charakteru našeho poznání, které by se patrně v případě rakouské školy mělo pojit s uznáním prostoru oprávněného působení standardní empirické ekonomie. Barry Smith (1996) se vydal se svojí obhajobou „falibilistického apriori“ v podstatě identickou cestou:

„Jednoduše potvrzujeme, že existují syntetické vnitřně (*intrinsically*) přesvědčivé pravdivé propozice a že věda usiluje nakumulovat jich stále více; netvrdíme však, že víme (nebo ještě méně, že máme jistou znalost toho), kteří z dostupných kandidátů na tyto propozice jsou pravdiví mezi těmi, kteří v konkrétním čase hrají roli v reálné existujících vědách.“ (Smith, 1996, s. 191)

Smith tak zdůrazňuje hypotetický charakter základních předpokladů našeho poznání, přičemž jeho přesvědčení o správnosti přinejmenším určité části z nich je třeba založit v posledku pragmaticky – struktura lidské vědy nemůže být zcela mylná, protože výsledky, které věda poskytuje, jsou funkční v podobě techniky i jako direktivy pro naše jednání. Jasně si uvědomuje i to, že nemusí nutně existovat pouze jediný funkční set apriorních (v „měkkém“ smyslu) postulátů a že úkolem rakouské ekonomie není dogmaticky stanovit jednou provždy platné poznání, ale spíše dbát na čistotu a kritickou reflexi základních východisek empirického zkoumání.

„Rakouskou ekonomii lze spatřovat tak, že poskytuje určitý typ základu pro empiricko-matematickou ekonomii podobným způsobem, jakým geometrie poskytuje základ fyzice. (...) Myšlenka, že empirické objevy mohou vést v principu ke korekci apriorního základu ekonomické disciplíny, otevírá vzrušující vyhlídku na něco jako neeukleidovskou rakouskou ekonomii, snad dokonce na celou skupinu takových neeukleidovských disciplín, z nichž každá může vykazat jistý stupeň apriorní podpory.“ (Smith, 2005, s. 217)

12 Viz Quineova (1994) idea holismu.

2. Alfred Schutz, empirismus a přirozený svět

V druhé části této práce chceme ukázat, že Alfred Schutz se pokoušel o řešení problémů spojených s apriorismem již od 30. let 20. století¹³ a že jeho příspěvek může být pro ekonomii důležitým přínosem. Neomezuje se pouze na oblast apriorní (ve výše upřesněném smyslu) „protovědy“, čímž poněkud přesahuje tradiční rakouskou perspektivu, jak ji vidí Smith, a zdůrazňuje nutnost udržení spojení mezi komplexní moderní vědou a naivně-přirozeným postojem individuálního aktéra, což lze na jedné straně interpretovat jako pokračování misesovského metodologického individualismu a na straně druhé využít i v širším kontextu, např. v debatě, která aktuálně probíhá mezi ekonomikou a psychologii. Metodologie společenských věd by podle Schutze měla především ujasnit charakter spojení vysoce abstraktního modelování s úrovní každodenního lidského života a uznat místo „zapomenutého muže“ (Schutz, 1976, s. 7), člověka všedního dne, jehož jednání se snaží zkoumat. Schutz ukazuje, že tento metodologický postoj se nemusí nutně pojit s problematickým „tvrdým“ apriorismem a je plně slučitelný se široce pojatým empirismem, pod který lze zařadit i smithovské „falibilistické apriori“.

Schutz byl od počátku své profesní dráhy významně ovlivněn diskusemi s příznivci rakouské školy, které byly vedeny v rámci Misesova privátního semináře (*Miseskreis*), ale dostal se do kontaktu i s kritickými příspěvky logických pozitivistů kolem Moritze Schlicka, který mu zprostředkoval Felix Kaufmann („fenomenolog Vídeňského kruhu“), což u Schutze vyústilo v jistou ostražitost ohledně filosofických základů Misesovy metodologie (Kurrild-Klitgaard, 2003). Prendergast (1986), který jako první hluboce analyzoval Schutzovo napojení na rakouskou školu, přesvědčivě dokazuje, že jeho první a nejsystematičtější dílo z roku 1932 *Der Sinnhafte Aufbau der sozialen Welt* (*Smysluplná výstavba sociálního světa*, Schutz, 1974a) vznikla právě pro skupinu lidí kolem tohoto semináře. Jejím účelem podle Prendergasta bylo vyrovnání se se slabinami, kterými trpěla rakouská škola v průběhu 30. let – chybějící teorií intersubjektivní a zastaralým novokantovským (v naší terminologii impozicionistickým) způsobem legitimizace svých apriorních východisek. To se mělo dít pomocí syntézy myšlenek Maxe Webera a Edmunda Husserla – především skloubením Husserlovy fenomenologické metody a Weberových ideálních typů, které jsou podle Schutze u Misesa nedoceny a desinterpretovány (Schutz, 1996, s. 92). Tyto zdroje nabízely určité odpovědi na tíživé metodologické problémy, byť poněkud jiného charakteru, než jaký favorizoval Mises.¹⁴

Schutz označuje svůj vlastní přístup jako sociologii vědění. V jeho případě se ovšem nejedná o relativizující útok na status vědeckých poznatků, ale o snahu o adekvátní filosofické a především metodologické založení společenskovědního zkoumání. Schutzův přístup je ve všech jeho dílech v základu fenomenologický, ovšem smysl této nálepky je třeba blíže vyjasnit. Fenomenologické východisko u něho

13 Hausman (1981) dokonce přesvědčivě ukazuje, že postup velice podobný „měkkému“ apriorismu lze identifikovat již v deduktivním pojetí ekonomie u J. S. Milla.

14 Podrobnější rozbor Schutzovy inspirace Husserlem a Weberem podává Špecián (2011).

spočívá v tom, že je nutné prozkoumat, jak se ze subjektivního způsobu, kterým se individuálnímu vědomí jeví svět, vynořuje objektivní způsob existence společenské reality¹⁵ a status objektivní u vědeckých výroků. S logickým pozitivismem se Schutz shoduje v přesvědčení, že neexistují žádné metodologicky radikálně oddělené oblasti zkoumání¹⁶ a v důrazu na empirický charakter poznání. Schutz ovšem odmítá pozitivistický „panfyzikalismus“, podle něhož jsou všechny „vyšší“ vědy jako biologie nebo sociologie nadstavbou základní vědy, kterou je fyzika, a je třeba z jejich pojmového aparátu vymýt (nebo alespoň odkázat do kategorie metafor) zbytky antropocentrického vidění světa, jako je kategorie finality. Podle Schutze buduje věda své modely světa na půdě již předem kolonizované naivní lidskou existencí v rámci „přirozeného světa“ (*Lebenswelt*) naší každodennosti.¹⁷ Z přirozeného světa získává vědecké úsilí smysl a je motivováno pouze na základě *praktických* ohledů tohoto význačného úseku reality (*paramount reality*). Věda staví své „konstrukty druhého řádu“ na podkladu přirozeně-naivních a pragmaticky podmíněných „konstruktů prvního řádu“ (Schutz, 1974b, s. 5–6). Přírodní vědy představují pouze mezní případ obecného vědeckého postupu, protože oblast jejich působnosti leží zpravidla tam, kde naivní představy „běžného člověka“ (*man in the street*) nezasahují, nebo kde nemusejí hrát žádnou roli. Obtížný úkol společenskovědního zkoumání je však spojen s tím, že lidské jednání se orientuje na základě naivních představ o chodu světa, ze kterých je následně nutno v rámci vědy kriticky vycházet a zohlednit jejich roli, přičemž se navíc vědec, který je mimo svoji pracovní také běžným člověkem s každodenními problémy, musí ubránit, aby je nekriticky nepřelal a neuplatňoval ve svém výzkumu.

S ohledem na primát naivní zkušenosti Schutz zásadně vychází z bezprostředních daností vědomí, které tvoří její živé jádro a pak postupuje směrem vzhůru na stupnici komplexity k dalším vrstvám, jež se na toto jádro „nabalují“ se stále vyšším a vyšším stupněm abstrakce. Zdrojem pravdy jsou prožitky individuálního vědomí a z nich je podle Schutze nutné v našem poznání vycházet. K sociálním strukturám a společenským celkům je třeba dospět od „syrové“ zkušenosti v první osobě a individuálního jednání – to je východisko plně kompatibilní s metodologickým individualismem a subjektivismem, aniž by bylo třeba postulovat pevný systém apriorních poznatků.

Zkušenost v první osobě je nepřístupná pro vnějšího pozorovatele. Obsahy myslí

15 Instituce nemají v běžném slova smyslu fyzickou existenci. Jsou pouze v myslích jednotlivých jednajících subjektů, ale vzhledem k jedinci paradoxně nabývají rozměru objektivní reality: peníze, nebo vlastnictví existuje nezávisle na tom, zda zrovna já v ně věřím, či ne. Všechny instituce jsou vytvářeny pomocí řečových aktů, promluv jednotlivých jednajících. Srov. Searle (2010).

16 „... soubor pravidel vědního postupu je stejně platný pro všechny empirické vědy, ať se zabývají přírodními předměty, nebo lidskými záležitostmi. V obou oblastech panují principy kontrolovaného vyvozování a verifikace druhými vědci a teoretické ideály jednoty, univerzality a přesnosti.“ (Schutz, 1974b, s. 49)

17 To je inspirováno Husserlem (srov. *Krise evropských věd*, Husserl, 1996), který je přesvědčen, že věda zapomněla svoje kořeny na půdě každodenní lidské zkušenosti a obrátila se proti člověku. K nápravě má dojít „reaktivací“ vztahu vědeckého a naivního postoje ke světu, mezi nimiž neexistuje žádný fundamentální zlom.

jsou zvnějšku neviditelné a jejich poznání je odkázáno na porozumění odkazům a náznakům, které lze pozorovat na těle druhého člověka, nebo závislé na řečovém sdělení (srov. Schutz a Luckmann, 2003, s. 634–658). Na subjektivní východisko není možné rezignovat jednak proto, že porozumění těmto různým signálům je podmíněno interpretací v rámci subjektivity pozorovatele, a jednak proto, že žádný ze způsobů „zvnějšnění“ vnitřního stavu není dostatečně spolehlivý (mohu jako pozorovatel náznaky a slova mylně interpretovat a druhý mne může klamat i záměrně). Převáděno na ekonomickou rovinu – subjektivní hodnocení nelze nijak objektivizovat a oddělit od hodnotícího subjektu.

Schutz ukazuje problém uchopení syrové zkušenosti na intersubjektivní rovině. Jedná se o klasický společenskovědní problém difference mezi subjektivním smyslem jednání a jeho objektivní stránkou (objektivním smyslem), který Mises považuje za vyřešený postulováním subjektivní racionality veškerého jednání (Mises 2006, s. 18), ale ekonomická teorie se s ním stále potýká. Schutz podává podrobnou analýzu celého problému, kterou budeme stručně rekonstruovat: prožívání nelze bezprostředně zachytit a to ani v naší vlastní reflexi (v introspekci), natož v jazyce a vědecké teorii. Schutz lakonicky konstatuje, že existuje neodstranitelná difference mezi myšlením a prožíváním (Schutz, 1974a, s. 70).¹⁸ Při reflexivním náhledu dochází k abstrakci a zobecnění situace, která byla prožívána jako jedinečná – zkušenost je totiž prakticky využitelná jen na základě předpokladu, že naše minulé prožitky budou relevantní i v budoucnu, přičemž jediné abstrakce a zobecnění umožňuje se ze skutečnosti poučit tak, aby se na základě minulých prožitků daly předpovídat budoucí stavy světa. Schutz v této souvislosti hovoří o „syntéze rekognice“ (1974a, s. 104), kdy určité prvky prožitků jsou rozpoznávány jako typické a opakující se, byť totalita konkrétního prožitku je vždy nová a odlišná i s ohledem na to, že se vždy mění kontext (horizont), do kterého je prožitek zasazen.

Typizace jsou základním kamenem struktury lidské zkušenosti (zásoby vědění). Schutz ukazuje, že již naivní každodennost spočívá na strukturách braných jako dané (*taken-for-granted*), přestože se ve skutečnosti jedná o komplexní typizace na empirickém základu, jejichž zkušenostní původ však byl zapomenut. Dvě základní typizace na půdě přirozeného světa, které Schutz převzal z Husserlových analýz, jsou mohu-vždycky-zase (*ich-kann-immer-wieder*) a a-tak-dále (*und-so-weiter*) – nejedná se zde o nic jiného, než o fundamentální předpoklady pravidelnosti a opakování, tedy o „aprioristický determinismus“, který Mises (1969, s. 91) spatřuje v základech vědy, tentokrát však zakotvený v půdě naivní zkušenosti.

Na společenskovědní rovině jsou typizace pro aktéra nezbytné k tomu, aby se mohl pohybovat a jednat ve světě, kde je jeho jednání odkázáno vedle nutnosti uchopení obecných kauzálních souvislostí také na typickou představu o jednání anonymních druhých. Mysl aktéra vytváří vždy na empirickém základě hypotetický model světa, který je spoluurčen jeho biologickou přirozeností a biografickými souvislostmi, jež

18 Stejně přesvědčení nalezneme u Misesa (2003, s. 46).

odrážejí i sociální situovanost. V rámci přirozeného světa tento model podléhá neustálým modifikacím na základě měnící se zásoby vědění a proměny struktur relevance spojených s konkrétní problémovou situací. Úkolem vědy je především konstruovat modely trvalejšího rázu a vyšší obecnosti, jejichž platnost by překročila limitaci subjektivitou konkrétního jedince.

S různými vrstvami typizace a interpretace se pojí různé stupně anonymity. Pojem anonymity je pro celou Schutzovu koncepci klíčový, protože umožňuje rozřešit konflikt mezi teorií a historií, který vyvstal u Misesa mezi situačně podmíněnými historickými poznatky a neměnnými ekonomickými zákony platnými a priori a je odpovědí na Misesovu praxeologii jako čistou logiku jednání. Schutz na rozdíl od Misesa nerozlišuje na jedné straně čisté praxeologické pojmy a na straně druhé ideální typy jako pojmové nástroje historických věd. Dá se u něho hovořit o „teleskopickém pojetí ideálního typu“ (Prendergast, 1986) – „teoretické“ a „historické“ ideální typy se liší pouze mírou anonymity, která je přisuzována modelovým aktérům. Extrémním případem je pak zcela anonymní „agent“ (v případě ekonomie racionální aktér, *homo economicus*), jehož jednání je bráno jako zcela oproštěné od subjektivity i historických kulis a lze o něm říci, že na takto vymezeném poli probíhá se zákonitou pravidelností (dá se popsat jako splňující axiomy úplnosti srovnání, tranzitivity, monotónnosti preferencí vzhledem k pravděpodobnosti, nezávislosti na kontextu atp.). Tyto zákonitosti však nejsou zákonitostmi samotného světa, ale pouze pravidly platnými v modelu, který vytvořila lidská mysl. Platnost takového modelu je pouze hypotetická – jeho předpoklady tvoří apriorní strukturu umělého zjednodušeného světa. S využitím ideálně typických konceptů mění vědec aktéry přirozeného světa v idealizované loutky, které jsou zcela v jeho moci a pro něho dokonale transparentní.¹⁹ Stává se tak vševědoucím bohem svého malého modelového světa, jehož struktury relevance²⁰ jsou determinovány vědeckým problémem, který má být řešen. (Schutz, 1976, s. 81–83) Dojde-li ke snížení stupně abstrakce (resp. anonymity), je třeba začít brát v potaz další detaily a okolnosti a „logická čistota“ se postupně vytrácí – to je případ historických věd.

Ekonomické zákonitosti tak mají podle Schutze pouze hypotetickou platnost stejně jako zákony fyzikální. S naprostou nutností, kterou pro ně požadoval Mises, platí podle Schutze pouze v abstraktní teoretické oblasti vědeckého modelu. Schutz ukazuje, že možnosti a meze využití i těch nejzákladnějších ekonomických principů musejí být předmětem empirického zkoumání, přičemž měřítkem úspěšnosti jejich uplatnění bude deskriptivní a predikční úspěšnost modelů vytvořených na jejich základě. Tyto principy nejsou podle Schutze pouhými tautologiemi; jsou syntetickými soudy o světě a dosah jejich platnosti musí být trvale zkoumán a ověřován.

19 „Loutka se nerodí, neroste a neumírá. Nemá žádné naděje ani obavy, nezná úzkost jako hlavní motiv všech svých činů. Není svobodná v tom smyslu, že by její jednání mohlo překročit limity, které určil společenský vědec, její tvůrce. (...) Nemůže provést akci, která je vně typických motivů, typických vztahů prostředek-cíl a typické situace určené (*provided for*) vědcem.“ (Schutz, 1976, s. 82)

20 Určit strukturu relevance znamená ujasnit si stupeň důležitosti různých typů dat (v podstatě *definovat, co* jsou pro nás data) a úroveň obecnosti, na které se zkoumání bude pohybovat a kterou nesmí mimoděk opustit.

3. Behaviorální ekonomie versus teorie racionální volby: metodologická perspektiva

Ve třetí části práce chceme stručně nastínit perspektivu, kterou výše popsany postup otevírá při pohledu na některé zajímavé teoretické problémy současné ekonomie. Konkrétně se zaměříme na vztah behaviorální ekonomie a teorie racionální volby.

Sent (2004) ukazuje, že v rámci behaviorální ekonomie existují dva proudy, které označuje jako „stará“ a „nová“ behaviorální ekonomie. Ta první úzce navazuje na práci Herberta Simona a považuje se za obecnější přístup v rámci zkoumání lidského jednání, na něž se dá teorie racionální volby uplatnit pouze při splnění specifických předpokladů.²¹ Druhá naopak považuje zohlednění psychologické reality jednání za konkrétnější aplikaci obecného přístupu, který reprezentuje teorie racionální volby.²² Axiomaticky formulovaný předpoklad racionality pro ni představuje „... samozřejmou (*self-evident*) pravdu, rozumnou idealizaci, tautologii a nulovou hypotézu.“ (Tversky a Kahneman, 1986, s. 273)

Oběma větvím je naproti tomu společný názor, že teorie racionální volby vychází z „normativních principů ekonomické teorie“ (Camerer a Loewenstein, 2004, s. 14), zatímco behaviorálně-ekonomické teorie (jako je prospektová teorie) popisují jednání z pozitivní stránky, a že „... sen o vytvoření teorie, která je přijatelná jak deskriptivně tak normativně se jeví jako nerealizovatelný.“ (Tversky a Kahneman, 1986, s. 272) Na základě předchozích metodologických úvah se pokusíme ukázat, že „měkká“ verze apriorismu, jak ji představuje Schutz, favorizuje interpretaci „nové“ behaviorální ekonomie, podle níž představuje teorie racionální volby východisko behaviorálně orientovaného výzkumu a nikoli naopak. V tomto kontextu chceme také ilustrovat, že označení předpokladů racionality za normativní je mylné, nebo přinejmenším zavádějící.²³

Zkusme přeložit celý problém do schutzovského jazyka, který jsme používali výše: Základní axiomy racionality, jako je axiom úplnosti srovnání, tranzitivity, nezávislosti na kontextu atd., jsou apriorními předpoklady modelového světa nejvyšší možné úrovně anonymity. Takový svět je plně v rukou svého „malého boha“, ekonomu, pro něhož jsou zákonitosti takového světa transparentní a umožňující řešení obecných problémů. Pouze s použitím těchto předpokladů je možné konzistentně a detailně domyslet ahistorický ideální typ racionálního aktéra, který představuje nejobecnější a nejzákladnější východisko řešení konkrétních dílčích otázek. V okamžiku, kdy

21 Srov. např. Camerer a Loewenstein (2004, s. 42): „Doufáme, že behaviorální modely postupně nahradí zjednodušené modely založené na přísnější (*stricter*) racionalitě (...). Předpoklady přísné racionality, které jsou nyní považovány v ekonomii za nepostradatelné, budou spatřovány jako užitečné zvláštní případy (...) – pomáhají totiž ilustrovat pointu, která je skutečně založená jediné obecnější, behaviorálně zakotvenou teorií.“

22 Viz např. Kahneman (2003, 2011).

23 Protože naším cílem je v první řadě ukázka aplikace metodologického přístupu, budeme brát sebeinterpretaci poskytnutou zmíněnými behaviorálními ekonomy jako danou a nebudeme ji dále problematizovat.

opustíme nejvyšší úroveň abstrakce a pokusíme se její konstrukty aplikovat při analýze „reálného“ jednání podmíněného historickým kontextem, nedokonalými informacemi aktérů, jejich sklony ke zkratkovitým intuitivním řešením a chybám (*bounded rationality*), je samozřejmě třeba přijmout dodatečné předpoklady a model různými způsoby upravit a interpretovat *ad hoc*. V intencích Schutzova myšlení nejsou takové „ústupky reality“ v posledku žádnými ústupky, ale jen nutnými důsledky změny úhlu pohledu, a výtká nerealističnosti abstraktních axiomů je pro něho beze smyslu.

Pro Schutze, jak jsme viděli výše, nehraje ve vědě roli realističnost, která není ve svém absolutním smyslu ryziho spoluprožívání dosažitelná nikdy, ale pragmatická hodnota vědeckého modelu měřená úspěšností predikce a deskripce. Pokud je použití „nerealistických“ axiomů racionality plodné co do možnosti transparentně formulovat základní východiska ekonomického myšlení a vytvářet koncepty, s jejichž pomocí lze řešit problémy na nižších úrovních abstrakce ať přímou aplikací nebo s pomocí behaviorálně-ekonomického experimentu, jedná se o úspěšné axiomy, které si lze podržet přinejmenším do té doby, dokud nebudou nalezeny axiomy vhodnější, tzn. úspěšnější (což nelze podle Schutze nikdy dopředu vyloučit). Behaviorální ekonomie z tohoto úhlu pohledu představuje mezistupeň mezi čistou teorií (racionální) volby na jedné straně a detailními („měkkými“) mikro-sociologickými a antropologickými studiemi na straně druhé, nikoli obecnější a základnější přístup.

Ve stejném světle se nejeví jako šťastné považovat čistou teorii volby za *normativní* či *preskriptivní* záležitost a stavět ji do protikladu k *deskriptivní* teorii behaviorální. Budeme-li normativitu chápat standardně jako nějaký předpis správného řešení či postupu, je tato nálepka při použití na racionální volbu značně zavádějící, ne-li zcela nevhodná. Když přijmeme schutzovský úhel pohledu, není cílem abstraktní teorie předepisovat aktérům, jak by měli správně jednat, ale pouze podat logicky konzistentní rozbor důsledků, jež plynou ze základních předpokladů (axiomů), a tím připravit prostor pro konkrétní zkoumání mezi jejich uplatnění. Například Kahnemanovy a Tverského slavné experimenty ukazující závislost rozhodování na kontextu²⁴ představují empirickou demonstraci existence těchto mezí a nutnost jejich zohlednění při řešení některých praktických problémů. Nevyracejí však nijak užitečnost abstrakce od různých dílčích odchylek, jak ji vyžaduje axiomatický model čisté teorie volby. Neexistuje tak žádná opozice mezi deskriptivní a preskriptivní teorií, ani nemožnost jejich sloučení – jedná se totiž o *jedinou* teorii zachycenou na různých stupních obecnosti „teleskopického ideálního typu“.²⁵

Aniž bychom se jakkoli odchýlili od interpretačního rámce vymezeného Schutzem, můžeme si zároveň dovolit tvrdit, že nějaká součást čisté teorie jednání se může

24 Shrnutí viz např. Kahneman (2003).

25 V tomto kontextu viz Brav, Heaton a Rosenberg (2004, s. 401): „Explanační síla racionálního rámce (*framework*) – když ne jeho testovatelnost a predikční úspěch – hraje důležitou a málo zdůrazňovanou roli při podpoře přesvědčivosti behaviorálních vysvětlení. Spíše než aby byly nekompatibilní, jsou racionální a behaviorální přístupy často propletené, což je skutečnost, k níž jejich zastánci, zdá se, mají odpor.“

skutečně v důsledku behaviorálně-ekonomického zkoumání ukázat jako neadekvátní a bude muset být nahrazena – to však není potvrzením hypotézy o soupeření dvou alternativních teorií, ale pouze důsledkem tohoto, že výchozí (apriorní) axiomatický rámec není zcela pevný a může být vystaven změnám v důsledku pokroku empirických věd. Hypotéza, že behaviorální ekonomie sjednocující přístupy čisté ekonomie a empirické psychologie je pouze zvláštním případem v rámci širšího prostoru, který zahrnuje teorie racionální volby, je konzistentní se schutzovským pohledem na ekonomii. Zároveň je však také nutné ustoupit od dualismu deskriptivního a normativního přístupu k lidskému jednání a uvědomit si, že v případě teorie racionální volby a behaviorální ekonomie se jedná pouze o dvě odlišné úrovně abstrakce, z nichž ani jedna normativní status nevyžaduje.

Závěry

Misesovo „tvrdé“ pojetí apriori, které se snaží vytvořit radikální zlom mezi čistou logikou jednání, praxeologií, a konkrétní podobou jednání, historií, stejně jako mezi společenskými a přírodními vědami se ukazuje jako neudržitelné – neexistuje žádná uzavřená množina věčných a neměnných pravd vztahujících se k popisu lidského jednání, které jsou na jedné straně tautologické a na straně druhé popisují skutečný svět. To, co Mises považuje za apodiktické apriori, jsme se pokusili vyložit jako systém dobře pragmaticky ověřených (byť bezprostředně netestovatelných) obecných (centrálních) předpokladů vědeckého uvažování o realitě lidského jednání. Takové pojetí se blíží závěrům, ke kterým dospěl i Barry Smith ve své koncepci falibilistického apriori, které počítá s dynamickým charakterem vědeckého poznání a možností existence alternativních („neukleidovských“) souborů základních postulátů.

Alfred Schutz došel z fenomenologických východisek k podobným závěrům jako Smith mnohem dříve. Schutz jednak přesvědčivě potvrzuje široce empirický původ našich základních představ o fungování reality, které se přenášejí (s patřičnou kritickou reflexí) i na půdu vědy, jednak důkladně analyzuje vztah mezi sférou individuálního prožívání a každodenního rozumění světu a sférou vědeckého myšlení. V Schutzově pojetí se rozpouští diference mezi teorií a historií i mezi společenskovědní a přírodovědní oblastí ve prospěch pragmaticky orientovaného empirismu, přičemž ovšem zůstává důraz na subjektivisticko-individualistickou metodologii.

Schutzův metodologický přístup jsme se v poslední části práce pokusili uplatnit na příkladu sporu mezi teorií racionální volby a behaviorální ekonomikou a ukázat, že je lze spatřovat jako jedinou teorii zachycenou na různých úrovních obecnosti. Často artikulovaný rozdíl mezi „normativní“ teorií racionální volby a „deskriptivním“ přístupem behaviorálních ekonomů je podle našeho mínění iluzorní. Ze schutzovské perspektivy lze spatřit vnitřní jednotu, nebo přinejmenším vzájemnou komplementárnost obou pozic.

Literatura

- AUGIER, M. 1999. Some Notes on Alfred Schutz and the Austrian School of Economics: Review of Alfred Schutz's Collected Papers, Vol. IV. *The Review of Austrian Economics*. 1999, Vol. 11, No. 1, pp. 145–162.
- BRAV, A.; HEATON, J. B.; ROSENBERG, A. 2004. The Rational-Behavioral Debate in Financial Economics. *Journal of Economic Methodology*, Vol. 11, No. 4, pp. 393–409.
- CALDWELL, B. J. 1984. Praxeology and its Critics: an Appraisal. *History of Political Economy*. 1984, Vol. 16, No. 3, pp. 363–379.
- CAMERER, C.; LOEWENSTEIN, G. 2004. Behavioral Economics: Past, Present, Future. In *Advances in Behavioral Economics*, CAMERER, C. (ed.), 3–51. Princeton University Press, 2004. ISBN 0-691-11682-2.
- FOSS, N. J. 1996. Spontaneous Social Order: Economics and Schutzzian Sociology. *American Journal of Economics and Sociology*. 1996, Vol. 55, No. 1, pp. 73–86.
- FRIEDMAN, M. 1953. Methodology of Positive Economics. In *Essays in positive economics*. 1. vyd. Chicago: University of Chicago Press, 1953. ISBN 0-226-26403-5.
- GADAMER, H.-G. 1994. *Problém dějinného vědomí*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 1994. ISBN 80-7007-062-5.
- HAYEK, F. A. 1995. *Kontrarevoluce vědy*. Praha: Liberální institut, 1995. ISBN 80-85787-87-3.
- HAUSMAN, D. 1981. John Stuart Mill's Philosophy of Economics. *Philosophy of Science*. 1981, Vol. 48, No. 3, pp. 363–385.
- HOPPE, H.-H. 2007. *Economic Science and the Austrian Method*. 2. vyd. Auburn: Ludwig von Mises Institute, 2007. ISBN 1-933550-11-2.
- HUSSERL, E. 1996. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0561-7.
- KAHNEMAN, D. 2003. Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics. *The American Economic Review*. 2003, Vol. 93, No. 5, pp. 1449–1475.
- KAHNEMAN, D. 2011. *Thinking, Fast and Slow*. London: Allen Lane. ISBN 1-846-14055-6.
- KNUDSEN, Ch. 2004. Alfred schutz, Austrian Economists and the Knowledge Problem. *Rationality and Society*. 2004, Vol. 16, No. 1, pp. 45–89.
- KOPPL, R.; WHITMAN, D. G. 2004. Rational-choice hermeneutics. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2004, Vol. 55, No. 3, pp. 295–317.
- KUHN, T. S. 1996. *The Structure of Scientific Revolutions*. London: University of Chicago Press, 1996. ISBN 0-226-45807-3.
- KURRILD-KLITGAARD, P. 2001. On Rationality, Ideal Types and Economics: Alfred Schutz and the Austrian School. *Review of Austrian Economics*. 2001, Vol. 14, No. 2–3, pp. 119–143.
- KURRILD-KLITGAARD, P. 2003. The Viennese Connection: Alfred Schutz and the Austrian School. *Quarterly Journal of Austrian Economics*. 2003, Vol. 6, No. 2, pp. 35–66.
- LAVOIE, D. 2011. The interpretive dimension of economics: Science, hermeneutics, and praxeology. *The Review of Austrian Economics*. 2011, Vol. 24, No. 2, pp. 91–128.
- LYOTARD, J.-F. 1993. *O postmodernismu*. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. ISBN 80-7007-047-1.
- MISES, L. 1962. *The Ultimate Foundation of Economic Science: An Essay on Method*. Van Nostrand: New York, 1962.
- MISES, L. 1969. *Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution*. 2. vyd. New Rochelle, N. Y.: Arlington House, 1969. SBN 87000-070-5.
- MISES, L. 2003. *Epistemological Problems of Economics*. Auburn: Ludwig Von Mises Inst., 2003. ISBN 0-945466-36-6.

- MISES, L. 2006. *Lidské jednání: Pojednání o ekonomii*. Praha: Liberální institut, 2006. ISBN 80-86389-45-6.
- PAVLÍK, J. 2010. *Spontánní geneze jazyka*. Příbram: Professional Publishing, 2010. ISBN 80-86946-98-6.
- PRENDERGAST, Ch. 1986. Alfred Schutz and the Austrian School of Economics. *American Journal of Sociology*. 1986, Vol. 92, No. 1, pp. 1–26.
- QUINE, W. V. O. 1951. Main Trends in Recent Philosophy: Two Dogmas of Empiricism. *The Philosophical Review*. 1951, Vol. 60, No. 1, pp. 20–43.
- QUINE, W. V. O. 1994. *Hledání pravdy*. Praha: Herrmann a synové, 1994.
- ROTHBARD, M. N. 1957. In Defense of 'Extreme Apriorism'. *Southern Economic Journal*. 1957, Vol. 23, No. 3, pp. 314–320.
- SCHUTZ, A. 1974a. *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt: Eine Einleitung in die verstehende Soziologie*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1974. ISBN 3-518-07692-2.
- SCHUTZ, A. 1974b. Common-sense and Scientific Interpretation of Human Action. In NATANSON, M. (ed.). *Collected Papers, Vol. 1: The Problem of Social Reality*. Springer, 1974, pp. 3–47. ISBN 90-247-5089-X.
- SCHUTZ, A. 1976. *Collected Papers, Vol. 2: Studies in Social Theory*. BRODERSEN, A. (ed.). Springer, 1976. ISBN 90-247-0248-8.
- SCHUTZ, A. 1996. *Collected Papers, Vol. 4*. WAGNER, H., PSATHAS, G. a KERSTEN, F. (eds.). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1996. ISBN 0-7923-3760-3.
- SCHUTZ, A.; LUCKMANN, T. 2003. *Strukturen der Lebenswelt*. Konstanz: UVK, 2003. ISBN 3-8252-2412-7.
- SEARLE, J. R. 2010. *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Oxford University Press, 2010. ISBN 0-19-957691-3.
- SENT, E.-M. 2004. Behavioral Economics: How Psychology Made Its (Limited) Way Back Into Economics. *History of Political Economy*. 2004, Vol. 36, No. 4, pp. 735–760.
- SMITH, B. 1990. The Question of Apriorism. *Austrian Economics Newsletter*, 1990, Vol. 12, No. 1, pp. 1–5.
- SMITH, B. 1996. In defense of extreme (fallibilistic) apriorism. *Journal of Libertarian Studies*. 1996, Vol. 12, No. 1, pp. 179–192.
- SMITH, B. 2005. Aristotle, Menger, Mises: An Essay in the Metaphysics of Economics. In Younkins, E. W. (ed.). *Philosophers of capitalism: Menger, Mises, Rand, and beyond*. Oxford: Lexington Books, 2005, pp. 199–222. ISBN 0-7391-1077-2.
- ŠPECIÁN, P. 2011. Alfred Schutz - Od Husserla k Rakouské ekonomii. *E-Logos: Electronic Journal for Philosophy*. 2011, Vol. 17, No. 9, pp. 1–25.
- STORR, V. H. 2010a. Schutz on Meaning and Culture. *Review of Austrian Economics*. 2010, Vol. 23, No. 2, pp. 147–163.
- STORR, V. H. 2010b. On the hermeneutics debate: An introduction to a symposium on Don Lavoie's 'The Interpretive Dimension of Economics—Science, Hermeneutics, and Praxeology'. *The Review of Austrian Economics*. 2010, Vol. 24, No. 2, pp. 85–89.
- TVERSKY, A.; KAHNEMAN, D. 1986. Rational Choice and the Framing of Decisions. *The Journal of Business*. 1986, Vol. 59, No. 4, pp. 251–278.

FROM MISES TO SCHUTZ. A QUESTION OF APRIORISM IN ECONOMICS

Petr Špecián, Department of Philosophy, Faculty of Economics, University of Economics, Prague, W. Churchill Sq. 4, CZ – 130 67 Prague 3 (specian.p@gmail.com)

Abstract

The study analyzes Mises's approach to the question of apriorism in a broader methodological context. It shows that it is not inevitable to advocate the aprioristic character of economics (resp. science of human action), as Mises does, to maintain the subjectivist-individualist methodology and the effort to adequately grasp the general laws of human action from its perspective. The present redefinition of apriorism is developed on the basis of thoughts of Barry Smith and Alfred Schutz. It suggests abandoning the apodictic character of apriori (which is untenable) and move closer to a broadly defined empiricism. The methodological insights developed in the paper are finally used to contribute to the debate between the behavioral economists and the proponents of rational choice theory.

Keywords

Ludwig von Mises, Alfred Schutz, fallibilistic apriorism, methodological individualism, ideal type, behavioral economics and rational choice theory

JEL Classification

A12, B40, B53